28.11.2024

Група №36

Урок №18

Тема. Стилістичне використання багатозначних слів і омонімів, синонімів, антонімів і паронімів.

Мета: активізувати, узагальнити та систематизувати знання студентів про стилістичну помилку, про синоніми, антоніми та пароніми, про омоніми; сформувати уявлення про лексико-стилістичні синоніми та їх види; збагачувати словниковий запас студентів; розвивати культуру мовлення, усне та писемне мовлення; виховувати повагу до рідної мови.

Матеріально-технічне забезпечення: дидактичний матеріал, підручники

Здобувач освіти повинен знати: матеріал про стилістичну помилку, про синоніми, антоніми, омоніми та пароніми

Здобувач освіти повинен вміти: використовувати багатозначні слова в писемному мовленні**.**

Базові поняття: синоніми, омоніми, антоніми, пароніми.

Перебіг заняття

I. Організаційна частина
II. Актуалізація опорних знань
III. Повідомлення теми, формування мети та основних завдань
IV. Мотивація навчальної діяльності

«Розминка»

Прочитайте. Витлумачте лексичне значення слова стиль у кожному реченні. Звіртеся з тлумачним словничком.

1.Різниця між новим і старим стилями літочислення становить 13 днів (З календаря). 2. Екологічний стиль життя орієнтований на збереження природи (З підручника). 3. Необхідно розвивати вміння швидко обирати оптимальний стиль поведінки в будь-якій ситуації (З посібника). 4. Вигляд будівлі, який викликає в нас почуття, відповідні до її призначення,— це і є архітектурний стиль (Стендаль). 5. Мати свій стиль і правильно обирати одяг дуже важливо вже в юному віці (З посібника).

- У якому значенні слово стиль уживають у мовознавстві? Які ви знаєте стилі мовлення?

- Що означав у давнину вислів повернути стилус? У якому значенні слово стилус уживають сьогодні? Звіртеся з тлумачним словничком.
- Доведіть, що слово стиліст багатозначне. Якими вміннями має бути наділений письменник і журналіст, щоб відповідати характеристиці гарний стиліст? Які якості повинен мати стиліст, який працює в галузі архітектури, дизайну, моди?

V. Міжпредметні зв'язки: мовознавство, лексикологія, українська мова

VI. План заняття

1. Стилістична помилка.
2. Стилістичне використання багатозначних слів і омонімів, синонімів, антонімів і паронімів.

VII. Процесуально-діяльнісний етап

Колективне опрацьовування матеріалу

Одне слово може мати кілька лексичних значень. Таке явище називають **багатозначністю**, або **полісемією** (від гр. poly — багато і sema — знак). Багатозначні слова надають мові образності, виразності, гнучкості, розширюють її синонімічні можливості.

Розрізняють **пряме та переносне** значення слова.

Пряме значення слова здебільшого первинне, воно виникло разом зі словом, характеризується співвіднесеністю слова з реаліями життя: *золота каблучка.*

Слово **в переносному значенні** — назва образна, перенесена з одних предметів і явищ на інші: *золоті руки, золота людина, золоті дні.* Переносних значень слово може мати кілька.

Значення слова — пряме чи переносне — установлюють у словосполученні чи реченні.

Вправа 1. *Прочитайте. Укажіть слова, ужиті в переносному значенні. Витлумачте ці значення, порівнявши їх зі значенням прямим*.

Людину і людство створило слово. Воно вчить і кличе, коле і пестить, підносить і очищає, може бути ковадлом і струною, кастетом і віялом, тавром і знаменом, аналітичною лупою і монументом. Слово — одне з наймогутніших комунікативних знарядь людини. Безсиле само по собі, воно стає могутнім і важливим, якщо сказане вміло і вчасно. Слово — засіб порозуміння між людьми. Ним ми висловлюємо спонуку і згоду, радість і горе, захоплення

красою і надію… Слово буває лихе чи привітне, образливе чи ласкаве, гостре чи улесливе. Словом ми осягаємо світ, воно — інструмент пізнання, найцінніший дар природи. У слові ми виявляємо себе, своє особисте «я». Слово — візитівка віку, професії, соціального стану, країни і громадянства. Слово гуртує людей у народ і будує державу. Слово — ген культури, душа народу, жива пам'ять про все, що при нас і до нас було. Нарешті, слово охороняє культурну ціннісність та інформаційний суверенітет нації (За О. Скочинець).

- На що, з'ясовуючи це, ви передовсім звернули увагу? Чому?
- Визначте в реченнях тексту тропи. У висловленнях яких стилів тропи вживають найширше? Відповідь підтвердіть прикладами-цитатами.

Багатозначні слова – слова, які мають декілька лексичних значень. Багатозначні слова можуть уживатися у прямому та переносному значенні.

Пряме – основне, головне, первинне значення слова.

Переносне – вторинне, виникло шляхом перенесення назви з одного явища дійсності на інше за подібністю їхніх ознак.

Існують такі ***способи стилістичного використання багатозначності слова***:

1. уживання того самого слова в одному реченні (тексті) в різних значеннях: ***Малі*** *(недорослі) діти* — ***малий*** *(незначний) клопіт,* ***великі*** *(дорослі) діти* — ***великий*** *(значний, обтяжливий) клопіт;*
2. використання слова в одному реченні (тексті) в його вужчому й ширшому значенні: ***Пахне*** *хвоєю в лісі, а злежаний почорнілий сніг уже* ***пахне*** *весною;*
3. використання поряд вільного і фразеологічно зв'язаного значення слова (або поєднання двох фразеологічних значень): *Кожній нації є за що посипати собі голову* ***попелом.*** *Тільки не треба тим* ***попелом*** *запорошувати очі наступних поколінь (Л. Костенко). Якщо справа у твоїх* ***руках*** *— не опускай* ***руки*** *(В. Черняк).*

Вправа 2. *Прочитайте. Укажіть багатозначні слова, витлумачте їх лексичне значення в кожному реченні.*

1.Добре здоров'я в тебе і добра людина з тобою поруч — то найбільші скарби (Нар. творч.). 2. Бути здоровим — це бути щасливим — так підказує здоровий глузд (З розмови). 3. Співають у лісі птахи, співає вода в дзюркотливих потоках (З журналу). 4. І чемно попередить вас дозвольте: якщо мене ви й зігнете в дугу, то ця дуга, напевно, буде вольтова (Л. Костенко). 5. Прочитав програміст казку про ріпку й каже: «Не знаю, що там вони називають жучкою, але без мишки жодна гра не працюватиме!» (Народний жарт)

- З'ясуйте спосіб стилістичного використання багатозначності слова в кожному реченні.
- Скористайтеся поданою вище інформацією.

Омоніми – це слова, однакові за звучанням, але різні за значенням *(бал – оцінка успішності; бал – танцювальний вечір)*

Омоніми, у яких звуковий склад збігається в усіх граматичних формах, називають **абсолютними (повними),** вони завжди є словами однієї частини мови. Наприклад*: бал — вечір з танцями* і *бал — одиниця виміру сили якогось природного явища*; цифрова оцінка успішності.

Крім повних омонімів, існують омоніми **неповні.** До неповних омонімів відносять:

слова різних частин мови, які збігаються за звучанням тільки в окремих граматичних формах	*світило* (іменник) — *світило* (дієслово); *три* (числівник) — *три* (дієслово)
однакові за вимовою, проте різні за значенням і написанням слова (або окреме слово і поєднання двох слів)	*мине — мене; гриби — греби; лев — Лев; спиться — спиця; зашию — за шию; сонце — сон це*
однакові за написанням, але різні за лексичним значенням слова, які у вимові різняться наголосом	*дорога — дорога; замок — замок; музика — музика; атлас — атлас; ірис — ірис ; вигода — вигода*

Однакові за звучанням, проте відмінні (або частково відмінні) за лексичним значенням та вживанням слова двох різних мов називають **міжмовними омонімами.** Наприклад: *укр. пильний (уважний) — рос. пыльный (укритий пилом), укр. гора (значне підвищення над навколишньою місцевістю), болг. гора (ліс)*

Вправа 3. *Прочитайте. Визначте омоніми повні й неповні. Скористайтеся поданою вище таблицею.*

1. Грінченко й Даль ведуть у даль чудову, о словників жага, віків снага! (С. Литвин) 2. Героїчно билась Запорізька Січ, перемогою скінчилась ця кривава січ (О. Різниченко). 3. Своє, рідне — своєрідне (С. Зінчук). 4. Плачу, мов пла5чу, джерелам тим, що досі не міліють, з чиїх глибин свою дорогу тчу (Т. Севернюк). 5. Чи насправді, а чи сон це: жовті верби, жовте сонце (А. Камінчук). 6. Спів кладеться на звичайні ноти. Вся в абетці викладена суть. Дипломати теж складають ноти, чабани своїх овець пасуть (М. Доленго). 7. Стаєм до бою із добою (В. Шукайло).

- Які з поданих речень є каламбурами? Поясніть.

Пароніми (від гр. para — біля і onyma — ім'я) — слова, подібні за звучанням, але різні за значенням.

Наприклад: *абонемент* (документ, що дає право на користування) — *абонент* (той, хто користується абонементом); е*кономний* (ощадливий) — *економічний* (стосується економіки).

Пароніми можуть бути:

- синонімами: *капля — крапля, тяжкий — важкий;*
- антонімами: *емігрант — іммігрант, прогрес — регрес;*
- однокореневими словами: *музичний — музикальний, організаційний — організований;*
- близькими за звуковим складом словами: *ефект — афект, чисельний — численний.*

Звукова близькість паронімів призводить до сплутування їх у мовленні, може спричинити непорозуміння між співрозмовниками.

У текстах художнього й публіцистичного стилів, в усному розмовному мовленні пароніми вживають для створення гумористичного ефекту, який досягається через гру слів: *Боріться або не беріться* (Л. Костенко).

У науковому та офіційно-діловому стилях пароніми є стилістично нейтральними. Незначна різниця у вимові паронімів призводить до помилок, зокрема до сплутування слів. Щоб таких помилок не траплялося, слід уточнювати значення слова, звертаючись до словників.

Вправа 4 . *Я — редактор. Прочитайте. Укажіть допущені помилки, відредагуйте речення.*

1. Щоб поступити навчатися до вишу, потрібно добре засвоїти програмний матеріал. 2. Вибір вишу — особовий вибір кожного. 3. Якщо якісь теми не вивчено із-за хвороби, доведеться наздоганяти пропущене самостійно. 4. Деякі хочуть навчатися в музикальних учбових закладах. 5. Помилки в рекламних оголошеннях помічаєш не замислюючись, мимохідь.

Синоніми (від гр. synonymos — однойменний) — слова, різні за звучанням і написанням, але однакові або близькі за значенням. ***Наприклад:*** *небокрай, горизонт, виднокруг, крайнебо, небосхил, обрій, овид.*

Синоніми, які обмежені сферою вживання і належать до конкретних стилів, **називають стилістичними**. Так, у синонімічному ряді *говорити, балакати, ректи, гарчати, гавкати* перше слово стилістично нейтральне, друге — розмовне, третє — застаріле, урочисте, четверте — розмовне з відтінком зневаги, останнє — вульгарне, ужите стосовно людини, яку зневажають.

Слово ознака стилістично нейтральне, тоді як слово симптом має забарвлення книжності, науковості та вказує на сукупність ознак, характерних для певного явища.

Синоніми вживають для якнайточнішого висловлення думки в певному контексті:

• у текстах наукового стилю їх використовують для урізноманітнення викладу, уточнення, уникнення повторів;

• в офіційно-діловому стилі застосовують для пояснення та деталізації думок;

• у публіцистичному й особливо в художньому стилях синоніми передають емоційно-експресивні відтінки значень і оцінок.

Вправа 5 . *Перепишіть, вибираючи з дужок нормативне слово.*

1. Україна прагне (мирного, товариського) співіснування і добросусідських відносин із державами (З виступу). 2. Хай квітне злагода і праця на всіх полях, в усіх серцях, щоб у труді святім змагаться, а не в (агресивних, загарбницьких) боях (М. Рильський). 3. Мелодійністю, (емоційним, збудливим) звучанням вірші В. Сосюри близькі до української народної пісні (З підручника). 4. Щоб не знати ні злиднів, ні бруду, щоб загинув минулого слід, нам потрібні залізні люди в цю (епоху, пору) великих робіт (В. Сосюра).

• *Поясніть, чим ви керувалися, вибираючи слова*

Антоніми (гр. anti — проти, onyma — ім'я) — слова з протилежним лексичним значенням: ***початок — кінець, високий — низький, рано — пізно.*** Антоніми є словами однієї частини мови.

Як стилістичний засіб антоніми широко вживають **у публіцистичному та художньому стилях**, увиразнюючи думку створенням протиставлення понять, предметів, явищ: *Песиміст у будь-якій ситуації передовсім бачить труднощі; оптиміст завжди бачить можливості (В. Черчилль). Зневіра є, і є надія, одвічна істина й брехня (О. Скопенко).*

У текстах **офіційно-ділового та наукового стилів** антонімів небагато, здебільшого антонімічні пари утворюють терміни: *припливи — відпливи, циклон — антициклон, дедукція — індукція, асиміляція — дисиміляція, теза — антитеза, конструктивний — деструктивний, актуальний — неактуальний.*

Вправа 6. *Перепишіть, розставляючи розділові знаки. Визначте антонімічні пари.*

1. Не кидай власної мети щоб за чужою десь іти (І. Франко). 2. Спочатку треба бути поганим громадянином щоб потім стати хорошим рабом (Монтеск'є). 3. Нехай кожна країна яка зичить нам добра або зла знає що ми готові заплатити будь-яку ціну підтримати будь-якого союзника і протистояти будь-якому супротивнику заради збереження і торжества свободи (З виступу). 4. Все що розділяє може насправді об'єднувати (Ю. Андрухович).

Назвіть відомі вам вічні цінності. Які з них не можуть, на вашу думку, бути переглянуті й змінені?

VIII. Підведення підсумків заняття

Мотивоване оцінювання здобувачів освіти